

УДК 72.011:711.424

Кутузова Т.Ю.,

Херсонський національний технічний університет

НАУКОВІ ЗАСАДИ ДОПОВНЮВАНOSTІ СТАДІЙ РОЗВИТКУ РЕГУЛЯРНИХ РОЗПЛАНУВАНЬ

Розглянуті закономірності архітекtonіки сталих елементів історичного каркасу, динамічності розвитку структурних елементів та вибіркoвості взаємодії різномасштабних домінант набули узагальнення за принципом доповнюваності стадій композиційного розвитку регулярних розпланувань.

Ключові слова: регулярні розпланування, архітекtonіка сталих елементів, динамічність структурного розвитку, резервність ділянок плану, вибіркoвість різномасштабних домінант.

Проблема збереження історичних міських центрів в умовах оновлення соціальних стандартів життєдіяльності, мінливості критеріїв оцінки архітектурного середовища постійно актуалізується відтворенням нових акцентів розвитку. У наданій роботі запропоновано виявити закономірності збереження та спадкоємного оновлення забудови історичних міських центрів великих, значних та найзначніших міст України, сформованих на тлі регулярних розпланувань.

Якщо в процесах збереження історичних центрів посилюється вагомість відтворення центрованих чарунок розпланування та орієнтованості провідних вулиць, що забезпечує ансамблевий розвиток домінант пішохідного простору. То процеси оновлення характеризуються інтегрованістю сталих елементів історичного каркасу у структурну розбудову міста, а також загальною динамічністю композиційних перетворень із випереджальним розвитком домінуючих груп. Процеси «статизації» простору центрованих домінант історичного каркасу та «динамізації» вузлів лінійної структури міських центрів визначили необхідність використання якісно різних підходів дослідження композиційних елементів пішохідного простору та елементів, сформованих на вузлах транспортної структури [3]. А принцип доповнюваності дозволив «осмислити суперечливість цих двох боків як благо, як свідoctво певної цілісності, а не як скалку», визначив історичні центри – частиною, що узагальнює просторовий образ всього міста [1, с.27].

Відтворення відносних характеристик метро-ритмічного впорядкування чарунок плану, тектоніки домінуючих груп, а також масштабності фрагментів камерної та монументальної забудови сформувало засади подальшого розвитку пішохідного простору як простору споглядання. У класицистичній подвійності

значень просторової частки центрованих елементів як невід'ємної складової поліцентричної структури старого міста закладено ансамблевисть розбудови композиційної ситуації. Але завдяки збереженню просторової специфіки історичного середовища сучасне місто набуло ознаками умовного затриманням часу-у-просторі. І зіткнення різночасової забудови послабило ансамблеву взаємодію доміант історичного каркасу, що визначилося не тільки переривчастістю історичного каркасу, але й загальною трансформацією композиційної ролі окремої історичної будівлі. Все це акцентувало необхідність уточнення прийомів впорядкування різночасової та різномасштабної забудови.

Виявлення ознак підпорядкованості будівлі в умовах трьох вимірності об'ємно-просторової композиції класицистичного ансамблю, двох вимірності планувальної структури історичного центру, а також у ситуації одновимірності історичної будівлі, збереженої в оновленому середовищі, надало можливість сформулювати відносні характеристики темпоральних змін локального фрагменту забудови та уточнити його роль у формуванні містобудівного цілого.

Вибіркове підпорядкування різномасштабних доміант шляхом посилення переважаючих характеристик центрованої чи лінійної побудови чарунок плану надало можливість систематизувати фрагментарний простір історичної забудови. Акцентуючи ситуативні особливості сталих фрагментів забудови, виявлено різницю композиційного стану історичної будівлі, сформовану у межах «завершених множини» (англ. *ensembles*) та «відкритої множинності» (англ. *multiplicities*). Множина охоронних зон окремих пам'яток архітектури зі спеціальними режимами використання складає слабко порівняний перелік архітектурних одиниць історичних центрів. Відтворення системної взаємодії множини локальних чарунок провідної забудови історичних центрів, а також локалізація множинності фрагментів історичної забудови, збережених у нашаруваннях різномасштабних втілень забудови, сформувало засади вибіркової взаємодії доміант на тлі значно порушеної класицистичної подвійності композиційних елементів. Таким чином, доповнюваність просторових ознак історичного середовища та знакового сенсу архітектурних доміант, відтвореного у міському часу-у-просторі, надала можливість охопити уявленням «єдине-ціле» міста. Ні в послідовності розгортання, ні в одночасної прозорості містобудівної структури, а скоріше, - вкладенням різночасових структур, де художній простір розгортає образ часу, спрямовуючи до історичної далечі композиційного шляху.

Дослідження прийомів розгортання простору зорієнтованих доміант історичного каркасу, а також, навпаки, - «згортання» простору в умовах швидкісного пересування між дискретними елементами лінійної структури, визначило якісну різницю підходів впорядкування центрованих та лінійних

елементів регулярних розпланувань. Умовно «згорнуті» значення центрованих елементів, залишаються якби «не розпакованими» складовими на рівні планувальної структури міських центрів. Але в умовах слабкої структурованості акцентів різночасової та різномасштабної забудови сформувалося відчуття одноманітності забудови історичних міських центрів.

Виявлення різниці формоутворення простору *композиційно активних* елементів та *резервних* ділянок плану надало можливість визначити потенціал оновлення структури міських центрів. Тимчасово нейтралізовані міські території набувають з часом сенсом оновлення просторової ситуації. Дослідження стадій перетворення резервних ділянок засвідчило їх повільне засвоєння – формування одиничних споруд та їх сполучень, а потім й тиражування квартальних мереж однотипної забудови. З одного боку, – ці ділянки складають просторові кордони впливовості композиційно активних доміант, обволікаючи їх просторову автономність. Також вірно, що сама взаємодія цих елементів складається завдяки існуванню тієї пустоти, що дозволяє повільно накопичуватися просторовим змінам, не торкаючи моноліт умовно сталих елементів. З другого боку, - в процесі насичення резервних ділянок одиничними будівлями нової архітектури складаються умови для формування якісно оновленого міського простору.

У балансуванні умовної закритості композиційних елементів та їх зовнішньої зорієнтованості у поліцентричній структурі доміант визначилися порогові обмеження територіального зростання та розгалуження елементів історичного каркасу. Використання потенціалу резервних ділянок передбачило можливість структурного оновлення історичних центрів на основі включення значно укрупнених доміант та нівелювання значень вже не діючих елементів у якісно оновленій структурі міських центрів. У композиційній «гнучкості» дрібнозернистих чарунок регулярного планування сформувалася *вторинна резервність* ділянок плану, набута на тлі переривчастості поліцентричної системи сталих елементів та фрагментарності різномасштабної забудови.

Принцип *доповнюваності* узагальнив засади системної взаємодії не тотожних елементів композиційної системи та резервних ділянок плану історичних міських центрів. Термін «доповнювання», впроваджений Н.Бором при доказі не сумарної єдності різноякісних позицій корпускулярних та хвильових вимірювань електрона, розкрив явище електромагнітних випромінювань за «єдиним комплексом відомостей про об'єкт» [1, с.60]. На основі дослідження квантів випромінювання було також визначено залежність характеристик об'єкту від складу вимірювальних приладів, формуючих позицію спостерігача згідно конкретної ситуації. Але ж, для будь якого досвіду дослідження процесів розвитку складних систем ця принципова неможливість

безперервного вимірювання передбачає і деяку невизначеність їх організації.

Виявлені закономірності класицистичної подвійності елементів регулярної композиції дієві в умовах пошарового відокремлення впливовості домінант поліцентричної та полілінійної структури міських центрів. Але «саме невичерпана складність живого робить необхідним використовувати поняття, що відносяться до поведінки організму як цілого, посилюючи акцент на внутрішньої узгодженості та послідовності мови» [4, с.33]. Так, для впорядкування існуючої різнопросторовості явищ фізичного світу, згідно висловлюванню М.Лобачевського, приймаються лише ті закони, що діють відповідно місцевим обмеженням.

Ситуативна обумовленість перетворення регулярних розпланувань акцентувала необхідність врахування історично закладених ознак композиційного розвитку. Вивчення етапних хронограм становлення та розвитку старого міста надало можливість уточнити нашарування просторово-часових характеристик локальних фрагментів історичної забудови. Спираючись на ствердження, наведене у літературознавчих дослідженнях М.М.Бахтіна, що об'єктивний образ суб'єкта завжди істотно хронотопічен, визначено шлях поступового розшарування стійких властивостей композиційних елементів регулярних розпланувань. Врахування історично сформованих зв'язків та значень локального фрагменту забудови надало можливість поглибити композиційну варіативність міського простору. У поєднанні споруд сучасної архітектури, які мають чітко визначену функціональну форму, а також – історичних споруд, форма яких ідеалізована у процесах реновації, відкривається неймовірна глибина міського простору, де "всі вербальні знаки являються багато акцентними, вони є нестабільною силою, яка існує лише завдяки своїй орієнтованості на інші знаки" [2, с.31]. Декодування символічних позначок локальних фрагментів історичного середовища склало підґрунтя для формування «наскрізного» архітектурного образу. Міська давнина, «втягнута» у процеси спадкоємних змін, простежується в інтерпретаціях нової забудови, відтворюючи унікальну частку історичного центру в єдиному та багатогранному образі міста.

Чуттєва різниця просторового образу, наведена у типології літературних образів міського хронотопу, складається множинністю часу у ретроспекції, синхронності та з «іншої позиції», що віддзеркалює відчуженість погляду спостерігача [5]. Якщо часовий вимір сформував основу образного хронотопу в літературі, то в архітектурних засобах посилюється просторова складова. Але спільним залишається сама можливість уявити це переплетіння явищ глибоко різночасових в єдиній реалії міста.

У циклічності композиційних перетворень архітектурний витвір виймає в

історичному контексті ту «опорну область, на том її місці та в тому стані...те важливіше, чим цій процес у різні свої моменти характеризується» [2, с.172]. Все це довело ствердження, що просторова ситуація старого міста постійно оновлюється на тлі збереження стійких ознак об'ємно-просторової взаємодії множини локальних фрагментів та їх відтворення у мінливості композиційних значень домінант. Так, історичні міські центри, навіть зберігаючи незмінність архітектури, - змінюються завдяки оновленню ціннісних акцентів самого погляду на світ.

Література

1. Алексеев И.С. Концепция дополнительности. Историко-методологический анализ / И.С.Алексеев // — М.: Наука, 1978. — 276 с.
2. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Эпос и роман / Михаил Бахтин // — М.: Азбука, 2004. — 348 с.
3. Габричевский А.Г. Морфология искусства / А. Г. Габричевский // — М.: Аграф, 2002. — 864 с.
4. Лотман Ю.М. Архитектура в контексте культуры / Юрий Лотман // Семиосфера — СПб: Искусство, 2000. — С. 676 – 683.
5. Успенский Б.А. Поэтика композиции. Структура художественного текста и типология композиционной формы / Б.А. Успенский // — М.: Искусство, 1970. — 225 с.

Аннотация

Закономерности архитектоники элементов исторического каркаса, динамичности развития структурных элементов и выборочности взаимодействий разномасштабных доминант обобщены принципом дополнительности стадий композиционного развития регулярных планировок.

Ключевые слова: регулярная планировка, архитектоника элементов, динамичность структуры, резервность, выборочность доминант.

Annotation

The laws of architectonic elements of the historical urban frame, the dynamic development of the structural elements and selective interaction of different scale dominants are generalized subsidiarity principle stages of composite development of the regular planning.

Key words: regular planning, architectonic elements, dynamic structure, reserve, selectivity dominants.